

فرهنگ تربیت جوان

۱ راه کارهای تربیت جوان موفق از دیدگاه
اسلام، روان شناسی و جامعه شناسی

مطیعی طالقانی

سرشناسه: مطبعی طالقانی، سهر
عنوان و نام پدیدآور: فرهنگ تربیت جوان / تألیف سهر مطبعی طالقانی
مشخصات نشر: قم: روضه العباس علیه السلام، ۱۳۹۲ هـ.ش.

مشخصات ظاهری: ۴۰۸ ص.
شابک: ۶-۲۴-۶۴۳۱-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
یادداشت: کتابنامه: ص ۴۰۱

یادداشت: نمایه

موضوع: تربیت خانوادگی (اسلام) اسلام و آموزش و پرورش، والدین و کودک - جنبه‌های اخلاقی، تربیت خانوادگی (اسلام) - احادیث
رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ف ۴ ۵۷ م / ۴ / ۲۵۳ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷ / ۶۴۴

شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۹-۷۲۰

فرهنگ تربیت جوان

تألیف: سرکار خانم مطبعی طالقانی

ناشر: نشر روضه العباس علیه السلام

امور فنی و رایانه‌ای: مؤسسه پژوهشی روضه العباس علیه السلام

چاپ: یکم، ۱۳۹۲ هـ.ش

شابک: ۶-۲۴-۶۴۳۱-۶۰۰-۹۷۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

roze_alabbas@yahoo.com

مراکز پخش:

- قم: خ دور شهر، شماره ۲۲، پ ۲۸، ☎: ۰۰۲۵-۳۷۷۳۰۳۹۵
- قم: خ ارم، پاساژ قدس، پ ۱۰۷، کتابفروشی موسوی، ☎: ۰۰۲۵-۳۷۸۳۱۳۶۸
- مشهد: خ آخوند خراسانی، شماره ۲۰/۱، کوچه دبیرستان فروغ، جنب مسجد الزهرا علیه السلام، کتابفروشی طالبیان، ☎: ۰۰۵۱۱-۸۵۵۵۹۴۷
- مشهد: خ آیت الله بهجت ۲، پاساژ گنجینه کتاب، کتاب یوسف، ☎: ۰۰۵۱۱-۲۲۴۰۰۷۲۰
- اصفهان: خ چهارباغ پایین، کتابسرای حکمت، ☎: ۰۰۳۱۱-۲۲۴۰۶۰۸

حق چاپ محفوظ است

فهرست نگاشته‌ها

۲۱ سرآغاز

فصل یکم

نگاهی به تبیین مفاهیم لغوی و اصطلاحی جوان و تربیت / ۲۷

۲۹	 بررسی واژه جوان
۳۰	 تعریف اصطلاحی جوان
۳۱	 تعریف لغوی تربیت
۳۳	 تعریف اصطلاحی تربیت
۳۵	 تعریف لغوی و اصطلاحی تعلیم
۳۶	 تفاوت مفهوم تربیت با تعلیم
۳۷	 اهداف تعلیم و تربیت اسلامی

فصل دوم

تعلیم و تربیت در اسلام / ۳۹

۴۱	 فایده تعلیم و تربیت
۴۳	 ضرورت تعلیم و تربیت
۴۵	 رابطه تربیت و اخلاق
۴۶	 ضرورت تعلیم اخلاق در پرتو عقل

۴۷		امکان تربیت انسان
۴۹		زمان شروع تربیت

فصل سوم

نگاهی به جایگاه فرزندان از نظر اسلام / ۵۳

۵۵		تربیت فرزندان سالم
۵۸		جایگاه تربیتی کودک
۶۰		۱. مهر و عاطفه
۶۱		۲. بهداشت روان
۶۲		۳. رفتار با لطافت
۶۲		۴. اکرام و احترام
۶۶		۵. تأدیب و تربیت
۶۸		۶. شادی و خوشحالی
۷۰		جایگاه تربیتی دختران
۷۴		وظایف پدر و مادر نسبت به دختران
۷۴		۱. مهربانی
۷۵		۲. اتفاق و احسان
۷۵		۳. خوشحالی و سرور
۷۶		۴. احترام ویژه
۷۶		۵. تکریم
۷۷		۶. تربیت ویژه
۷۸		۷. آشنایی با حجاب
۷۹		۸. تفاوت‌های خاص

۸۱	جایگاه پسران
۸۲	حقوق پسران
۸۴	تفاوت بین دختران و پسران
۸۵	۱. تفاوت‌های جسمی
۸۵	۲. فعالیت‌های حرکتی
۸۵	۳. رشد جسمی
۸۵	۴. دوران کودکی
۸۵	۵. هوش عمومی
۸۶	۶. مهر و عاطفه
۸۶	۷. اطاعت‌پذیری و تسلیم
۸۶	۸. سرکشی و عصیان
۸۶	۹. روحیه مقاومت
۸۷	دختران و پسران و ویژگی‌های مشترک
۸۷	۱. اصل انسانی
۸۷	۲. برابری در پیشگاه خدا
۸۷	۳. حدود تربیتی
۸۸	۴. حقوق مساوی
۸۸	۵. اصل آزادی
۸۸	۶. اصل و منشأ
۸۸	۷. امور کلی
۸۹	دوران جوانی
۹۳	جوان و وظایف والدین
۹۳	۱. زمینه بهره‌بری
۹۴	۲. کنترل و تعدیل خودآرایی

۳. فراهم کردن زمینه برای رشد سجایای اخلاقی ۹۶
۴. ایجاد زمینه مناسب برای کشف مجهولات ۹۹
۵. درک احساسات و عواطف ۱۰۲
۶. تعدیل و ارضای مناسب خواهش های نفسانی ۱۰۶

فصل چهارم

ابعاد تربیتی فرزندان / ۱۱۱

- تربیت بلوغی ۱۱۳
- مهم ترین مسئولیت های والدین در تربیت بعد جسمی فرزندان ۱۱۶
۱. آشنایی با کارهای سخت ۱۱۶
۲. اعطای مسئولیت ۱۱۶
۳. آموزش آداب ۱۱۷
۴. آشنایی با ورزش های سالم ۱۱۷
- تربیت عقل ۱۱۷
- راه های تربیت عقل ۱۲۰
- تربیت و رشد شخصیت ۱۲۲
- مسئولیت های مربیان در تربیت شخصیت ۱۲۵
۱. ایجاد عوامل ۱۲۵
۲. کنترل عوامل اختلال شخصیت ۱۲۹
- تربیت عاطفی ۱۳۰
- مسئولیت های مربیان در تربیت عاطفی ۱۳۲
۱. ایجاد فضاها و زمینه های عاطفی ۱۳۲
۲. ایجاد امنیت، آرامش، احترام ۱۳۲

۳. تکریم و احترام ۱۳۳
۴. تعدیل در رشد عاطفه ۱۳۳
۵. پرورش روحیه عاطفی ۱۳۴
۶. درک احساسات ظریف ۱۳۴
- تربیت اخلاقی و تزکیه نفس ۱۳۶
- مسئولیت‌های مربیان در تربیت اخلاقی ۱۳۸
۱. زمینه‌ای برای تهذیب نفس ۱۳۸
۲. ایجاد مکارم اخلاقی ۱۳۹
۳. زدودن رذایل اخلاقی ۱۴۰
۴. عامل صداقت و درستی در پرهیز از گناه ۱۴۰
۵. ایجاد زمینه تذکر و تفکر ۱۴۲
- تربیت جنسی ۱۴۴
- مسئولیت‌های مربیان در تربیت جنسی ۱۴۶
۱. کنترل عوامل محرک ۱۴۶
۲. آگاهی از مسائل جنسی ۱۴۸
۳. فراهم آوردن زمینه ازدواج ۱۴۸
۴. آموزش محدودیت‌های ارتباطی ۱۵۰
۵. عادت به کارهای سالم ۱۵۲
- تربیت دینی ۱۵۴
- مسئولیت‌های مربیان در تربیت دینی ۱۵۹
۱. تربیت از راه حسی و طبیعت ۱۵۹
۲. پرهیز از مطالب سنگین ۱۵۹
۳. آماده کردن روح و روان ۱۶۰
۴. تربیت با بینش کامل ۱۶۰

۵. ایمان قوی..... ۱۶۰
۶. تربیت با دوستی نماز..... ۱۶۱
۷. مراقبت از اعمال عبادی..... ۱۶۲
۸. بیان اصول عبادی..... ۱۶۳
۹. ایجاد توکل و صبر..... ۱۶۴
- تربیت اجتماعی..... ۱۶۴
- مسئولیت‌های والدین در تربیت اجتماعی..... ۱۶۸
۱. ایجاد امنیت..... ۱۶۸
۲. پرهیز از خشونت..... ۱۶۸
۳. خودداری از محبت زیاد..... ۱۶۸
۴. بیداری فطرت انسانی..... ۱۶۹
۵. ایجاد حس احترام به دیگران..... ۱۶۹
۶. پرورش فضایل..... ۱۶۹
۷. پرورش آداب و رسوم..... ۱۷۰
۸. رعایت حقوق دیگران..... ۱۷۰
- راه‌های تربیت اجتماعی..... ۱۷۰
۱. آموزش از دوران کودکی..... ۱۷۰
۲. مسئولیت دادن..... ۱۷۱
۳. عادت دادن به سنت سلام..... ۱۷۲
۴. عیادت در هنگام بیماری..... ۱۷۲
۵. ایجاد عوامل سرور..... ۱۷۳
- تربیت اقتصادی..... ۱۷۴
- مسئولیت‌های مربیان در تربیت اقتصادی..... ۱۷۶
۱. آموزش بهینه مصرف..... ۱۷۶
۲. پس انداز روزانه..... ۱۷۶

۳. عدم اظهار سختی‌ها ۱۷۷
۴. عدم اظهار کمبودهای مادی ۱۷۷
۵. عزت و کرامت‌آموزی ۱۷۷
۶. پرهیز از آموزش تن‌پروری ۱۷۷
۷. آشنایی با کار و حرفه‌ای مناسب ۱۷۸
۸. پرورش عشق و علاقه به کار ۱۷۸
۹. پرورش کسب صحیح و حلال ۱۷۹
۱۰. کسب علم و تجربه ۱۷۹
۱۱. برنامه منظم ۱۸۰
۱۲. آموزش احکام تجارت ۱۸۰
- تربیت سیاسی ۱۸۱
- مسئولیت‌های والدین در تربیت سیاسی ۱۸۲
۱. تربیت غیر مستقیم از دوران کودکی ۱۸۲
۲. دقت در اعمال و الگوگیری‌ها ۱۸۲
۳. راهنمایی و گره‌گشایی ۱۸۳
۴. تحکیم شخصیت سیاسی ۱۸۳
۵. ارتباط با افراد متمهد ۱۸۳
۶. پاسخ‌های روشن‌گرایانه ۱۸۳
۷. تحکیم اراده ۱۸۴
۸. ایجاد زمینه‌های مناسب ۱۸۴
۹. بیان استدلال منطقی ۱۸۴
۱۰. تلقین قوانین ۱۸۴

فصل پنجم

حقوق فرزندان بر والدین / ۱۸۵

۱۸۸	برخی از حقوق فرزندان
۱۸۹	اطاعت از خدا
۱۹۰	نام نیک
۱۹۲	آموزش ادب
۱۹۴	آموزش قرآن کریم
۱۹۷	علم آموزی
۲۰۰	ورزش های سالم
۲۰۱	ازدواج
۲۰۳	وظایف والدین
۲۰۳	۱. رعایت عدالت
۲۰۶	۲. امر به معروف و نهی از منکر
۲۱۰	۳. وفای به عهد
۲۱۱	۴. رعایت تفاوت های فردی
۲۱۲	۵. رفق و مدارا داشتن
۲۱۳	۶. رقابت و نظارت
۲۱۴	۷. مسامحه

فصل ششم

عوامل مؤثر در تربیت / ۲۱۵

۲۱۷	تربیت و عوامل مؤثر در آن
۲۱۸	عامل وراثت
۲۲۱	عوامل محیطی

۲۲۴	 محیط داخلی
۲۲۸	 محیط خارجی
۲۳۲	 محیط غیر انسانی
۲۳۲	 ۱. وسایل ارتباط جمعی
۲۳۳	 ۲. عوامل طبیعی
۲۳۴	 ۳. فرهنگ و ایدئولوژی
۲۳۶	 محیط انسانی
۲۳۶	 ۱. محیط خانواده
۲۳۷	 ۲. محیط مدرسه
۲۳۸	 ۳. رفاقت و معاشرت
۲۴۴	 ۴. محیط اجتماع

فصل هفتم

روش‌های تربیت اسلامی / ۲۴۷

۲۴۹	 تربیت اسلامی و شیوه‌های آن
۲۵۰	 روش الگویی
۲۵۴	 شرایط روش الگو
۲۵۴	 ۱. رعایت حد اعتدال
۲۵۴	 ۲. دقت در انتخاب معلّم
۲۵۵	 ۳. انتخاب دوستان خوب
۲۵۵	 ۴. مراقبت از گفتار و رفتار
۲۵۶	 ۵. عدم تعارض در الگوها

۶. ایجاد محیط سالم ۲۵۶
۷. کنترل برنامه‌های رسانه‌ها ۲۵۶
- روش محبت ۲۵۷
- چگونگی محبت به فرزندان ۲۶۰
- ایزار محبت ۲۶۳
۱. بوسیدن فرزندان ۲۶۴
۲. هدیه دادن ۲۶۵
۳. احسان کردن ۲۶۵
- روش احترام و تکریم ۲۶۷
- راه‌های تکریم شخصیت ۲۶۹
۱. گفتار مشورتی ۲۶۹
۲. سلام و احوالپرسی ۲۶۹
۳. گشاده‌رویی ۲۷۰
۴. گفتار نیک ۲۷۱
۵. ارزش قائل شدن ۲۷۱
۶. ارتباط دوستی ۲۷۲
۷. احترام برای شخصیت ۲۷۳
۸. عیادت به هنگام بیماری ۲۷۳
۹. جای دادن کودکان در صفوف نماز جماعت ۲۷۳
۱۰. پذیرش دعوت کودکان ۲۷۴
۱۱. شرکت دادن در مراسم‌ها ۲۷۴
۱۲. گذشت از حقوق و اجازه خواستن از کودکان ۲۷۵
۱۳. بازی با حفظ شخصیت ۲۷۵
- روش موعظه ۲۷۶

شرایط موعظه و نصیحت	۲۷۷
۱. عامل بودن موعظه کننده	۲۷۷
۲. موعظه در زمینه مناسب	۲۷۸
۳. متناسب با وضع مخاطب	۲۷۹
۴. موعظه‌ای رسا	۲۷۹
۵. موعظه با زبان نرم	۲۷۹
۶. شفای دل بیمار	۲۸۰
۷. موعظه و هدف الهی	۲۸۱
۸. موعظه در پنهان	۲۸۱
روش تشویق	۲۸۲
شرایط تشویق	۲۸۴
۱. تشویق غیر منتظره	۲۸۴
۲. تشویق به هنگام رفتار پسندیده	۲۸۵
۳. تشویق از راه تبشیر	۲۸۶
۴. تشویق از خصلت‌های نیک	۲۸۶
۵. تشویق از راه رقابت	۲۸۷
۶. معین کردن علت تشویق	۲۸۷
۷. مقایسه نکردن با دیگران	۲۸۸
۸. تشویق در حضور جمع	۲۸۸
۹. بیان پیشرفت‌های مربی	۲۸۸
۱۰. وسیله و ابزاری بودن تشویق	۲۸۸
روش تنبیه	۲۸۹
نکات لازم در مورد تنبیه	۲۹۶
۱. ریشه‌یابی تخلف	۲۹۶

۲. تنبیه سنجیده ۲۹۷
۳. عدم تلقی دشمنی ۲۹۷
۴. ناتوانی و تنبیه ۲۹۷
۵. تکرار تنبیه ۲۹۷
۶. تنبیه در موارد جزئی ۲۹۸
۷. سختی با جرم ۲۹۸
۸. فراهمی جرم ۲۹۸
۹. تنبیه و عدم مقایسه با دیگران ۲۹۸
۱۰. عدم تنبیه در جمع ۲۹۹
۱۱. تنبیه عمل ۲۹۹
۱۲. مشخص کردن مورد تنبیه ۲۹۹
۱۳. دوری از تنبیه مضاعف ۲۹۹
۱۴. تنبیه با اشاره ۲۹۹
۱۵. تنبیه با کنایه ۳۰۰
۱۶. عدم نكوهش با القاب ۳۰۰
۱۷. عدم استفاده از اوهام ۳۰۰
۱۸. عدم تعویق تنبیه ۳۰۰
۱۹. تنبیه و عدم انتقام ۳۰۱
۲۰. تنبیه و میانجی فرد دیگر ۳۰۱
۲۱. لاف زدن به هنگام تنبیه ۳۰۱
۲۲. مراعات اوضاع روحی در تنبیه ۳۰۱
۲۳. تنبیه و روش‌های چندگانه ۳۰۱
- روش عبرت ۳۰۲

فصل هشتم

عوامل انحراف تربیتی جوانان / ۳۰۵

نگاهی به عوامل انحراف تربیتی جوانان	۳۰۷
۱. بی‌ایمانی	۳۰۸
آثار بی‌ایمانی	۳۱۰
۲. تهاجم فرهنگی	۳۱۲
راهکارهای مبارزه با تهاجم فرهنگی	۳۱۴
۱. مراقبت از دوران کودکی	۳۱۴
۲. اجتناب از امر و نهی	۳۱۵
۳. پیروی از فرهنگ اسلامی	۳۱۵
۴. تقویت اراده و ایمان	۳۱۶
۵. اجتناب از اطلاع رسانی انحرافی	۳۱۶
۳. اختلافات خانواده	۳۱۸
۴. اوقات فراغت	۳۲۲

فصل نهم

نگاهی به مشکلات جوانان / ۳۲۵

تأخیر در ازدواج	۳۲۷
راه حل تأخیر در ازدواج	۳۳۰
علل شکست در ازدواج و راه حل آن	۳۳۲

۱. اصرار در ازدواج با فرد غیر مناسب ۳۳۲
۲. عدم شناخت طرف مقابل ۳۳۳
۳. تصمیم‌های عجولانه ۳۳۴
۴. ازدواج بر اساس امور فرعی ۳۳۴
۵. پاکی از اعتیاد ۳۳۵
۶. تجربه از زندگی دیگران ۳۳۶
۷. بلوغ عقلی و جنسی ۳۳۶
۸. توصیه‌ای درباره مشکلات و عیب‌های همسر ۳۳۷
- بیکاری ۳۳۸
- علل بیکاری از نظر معصومان: ۳۴۱
۱. تنبلی و تن‌آسایی ۳۴۱
۲. شغل‌ها و کارهای کاذب ۳۴۱
۳. نداشتن برنامه کاری ۳۴۲
۴. عدم تلاش دائم ۳۴۲
۵. سفر نکردن برای کار و تجارت ۳۴۲
- اعتیاد ۳۴۳
- علل گرایش به اعتیاد ۳۴۷
۱. عوامل فردی ۳۴۷
۲. عوامل خانوادگی ۳۵۰
۳. عوامل اجتماعی ۳۵۲
۴. عوامل سیاسی و استعماری ۳۵۳
۵. استفاده دارویی ۳۵۴
۶. سیگار کشیدن ۳۵۴

فصل دهم

موانع تربیتی جوانان / ۳۵۵

نگاهی به موانع تربیتی جوانان	۳۵۷
۱. ناسازگاری‌های اجتماعی	۳۵۸
علل نافرمانی‌ها و ناسازگاری‌های جوانان	۳۵۹
درمان نافرمانی	۳۶۰
۲. اعمال خلاف عفت	۳۶۳
عوامل اعمال خلاف عفت	۳۶۹
۱. ضعف ایمان	۳۶۹
۲. محرومیت از تعلیم و تربیت اسلامی	۳۶۹
۳. محدودیت، فشار مطلق و...	۳۷۰
۴. بی‌حجابی	۳۷۱
۵. فقر شدید اقتصادی	۳۷۲
۶. عدم تربیت صحیح جنسی	۳۷۲
۷. ثروت شدید	۳۷۲
راه‌های درمان و پیشگیری	۳۷۲
۱. برطرف کردن موانع	۳۷۲
۲. کاشت بذر ایمان و اخلاق	۳۷۳
۳. افزایش سطح آگاهی	۳۷۳
۴. کنترل دیده و شنیده‌ها	۳۷۳
۵. تربیت با حجاب اسلامی	۳۷۴
۶. محیط کار سالم	۳۷۴

۷. ایجاد زمینه درک شخصیت ۳۷۵
۸. تربیت با عزّت ۳۷۵
۹. پرورش با روحیه نقدپذیر ۳۷۵
۱۰. کنترل معاشرت‌ها ۳۷۶
۱۱. برخورد جدّی قانونی ۳۷۶
۱۲. امر به معروف ۳۷۶
۳. جنایت‌ها و شرارت‌ها ۳۷۷
- علل جنایت‌ها و شرارت‌ها ۳۷۸
- راه پیشگیری ۳۸۰

فهرست‌ها / ۳۸۱

- فهرست آیه‌ها ۳۸۳
- فهرست روایت‌ها ۳۸۹
- منابع و مآخذ ۴۰۱

www.ketab.ir

سر آغاز

بزرگ‌ترین هدف پیامبران، تعلیم و تربیت انسان‌ها و تزکیه نفوس آن‌هاست، تا انسان بتواند در مسیر کمال خود حرکت کند و در نتیجه به قرب و رضوان الهی برسد. قرآن کریم می‌فرماید:

﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾^۱

خدا بر اهل ایمان منت گذاشت که رسولی از آن‌ها در میان آنان برانگیخت که بر آنان آیات خدا را تلاوت کند و نفوس آنان را از هر نقص و آرایش پاک گرداند و به آن‌ها احکام شریعت و حقایق حکمت بیاموزد، هر چند از آن پیش، گمراهی آنان آشکار بود.

مسأله علم و دانش آن قدر مهم است که نخستین آیاتی که بر پیامبر بزرگوار نازل گردید نشان دهنده این امر است، آن‌جا که می‌خوانیم:

﴿إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * إِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾^۲

بخوان به نام پروردگارت که هستی را آغاز کرد... بخوان به نام پروردگار بسیار بخشنده‌ات که با قلم آموزش داد، و آن چه را که آدمی نمی‌دانست به او بیاموخت.

۱. آل عمران، ۱۶۴.

۲. علق، ۵-۱.

پیامبر گرامی اسلام در روزهای نخستین هجرت، به مسأله تعلیم و تربیت پرداخت و به تأسیس مسجد در مدینه منوره اقدام کرد تا هم بانگ «الله اکبر» از مأذنه آن به گوش انسان‌ها رسد و کلمه توحید تا اعماق جان‌ها فرو رود؛ و هم مکان شریفی برای تدریس و پرورش قرار گیرد. از این رو از همان آغاز حلقه‌های درس در حوزه علمی مدینه رسول خدا ﷺ همواره برقرار بوده است.

روزی پیامبر خدا ﷺ وارد مسجد شدند و دو حلقه جمعیت دیدند؛ گروهی از مردم مشغول عبادت بودند و گروه دیگر مشغول تعلیم و تعلم. حضرت فرمود:

كَلَّا الْمَجْلِسَيْنِ إِلَيَّ خَيْرٌ... وَلَكِنَّ بِالْتَّعْلِيمِ أَوْسَلْتُ^۱

هر دو گروه کار نیک و خوب انجام می‌دهند، ولی من برای تعلیم فرستاده شدم.

آن‌گاه پیامبر رحمت با آن گروهی که مشغول تعلیم و تعلم بودند نشستند. مسأله آموزش آن چنان مورد توجه دین مبین اسلام بود که پیامبر ﷺ فدیة چند تن از اسرای جنگ بدر را تعلیم کودکان مسلمان قرار داد.^۲ و آن‌گاه که آنان به اندازه کافی کودکان را با نوشتن و خواندن آشنا می‌کردند، حضرت اسیران را آزاد می‌کرد. پیامبر ﷺ در سخنی به مؤمنان می‌فرمود:

كَلِمَةُ الْحِكْمَةِ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ فَحَيْثُ وَجَدَهَا فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا؛^۳

دانش واقعی گمشده مؤمن است و هر جا که آن را بیابد بر فرا گرفتن آن سزاوارتر از هر کس دیگری است.

اما اکنون این پرسش مطرح می‌شود: منظور از علم، کدام است که این همه درباره آن سفارش و تأکید شده و اولین آیات درباره آن نازل شد و پیامبران و اولیای خدا در مورد آن حدیث فرموده‌اند؟

۱. بحار الانوار: ج ۱ ص ۲۰۶.

۲. نشریه نامه جامعه: پیش شماره ۳ ص ۱۷، ۱۴۲۱ هجری قمری، به نقل از فروغ ابدیت: ج ۱ ص ۵۱۸.

۳. بحار الانوار: ج ۲ ص ۹۹.

در پاسخ می‌گوییم: علم مورد توصیه اسلام عبارت از: شناخت انسان و معرفت ساختار و ابعاد وجودی اوست که پیامبر ﷺ فرمود:

مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ^۱

کسی که خود را شناخت در واقع پروردگار خود را شناخت.

آموزش علم اخلاق اسلامی باعث می‌شود انسان به بالاترین درجه کمال برسد و هدف بعثت پیامبران به ویژه پیامبر گرامی اسلام ﷺ محقق گردد.

پیامبر اکرم ﷺ در این مورد می‌فرماید:

إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ^۲

من برانگیخته شدم فقط کرامت‌های اخلاقی را تکمیل نمایم.

و نیز امیر مؤمنان علی (ع) می‌فرماید:

اگر به فرض به بهشت امید نداشتیم و از آتش دوزخ نمی‌ترسیدیم و به ثواب و عقاب هم عقیده نداشتیم باز سزاوار بود در جست و جوی مکارم اخلاق باشیم، زیرا مکارم اخلاق راه پیروزی و سعادت است.^۳

استاد مطهری در پاسخ این سؤال می‌نویسد:

علم اخلاق هم طبعاً یک واجب نفسی تهیوی است. اسلام از ما تزکیه نفس می‌خواهد، آن هم که بدون علم ممکن نیست. پس آموختن مسائل روانی و اخلاقی، مقدماً برای این که تزکیه نفس حاصل بشود لازم است.^۴

بنابراین، چه باید کنیم تا بتوانیم دارنده انسانیت باشیم و یک انسان عابد، عارف، زاهد، صالح، مؤمن، با تقوا، صاحب رشد، دارنده حیات طیبه، متخلق به اخلاق حسنه

۱. همان: ج ۲ ص ۳۲.

۲. همان: ج ۶۷ ص ۳۸۲.

۳. خود سازی: ص ۱۴، به نقل از مستدرک الوسائل: ج ۲ ص ۲۸۳.

۴. تعلیم و تربیت در اسلام: ص ۲۵.

و دور شده از رذایل باشیم. و در یک کلمه، انسان کامل و متقرب درگاه الهی باشیم؟
 در پاسخ این پرسش: باید هم نفس خویش را تربیت اسلامی کنیم و هم فرزندان خود را و با تشکیل یک جامعه تربیت شده واقعی، توانایی ترقی روزافزون به دست آوریم و در نتیجه به قلّه تقرب الهی برسیم و مصداق این آیه باشیم که می‌فرماید:
﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَ نَهَرٍ * فِي مَقْعَدٍ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ﴾^۱
 متقین در باغ‌ها و نه‌رهای جاودانی در جایگاه صدق نزد خداوند مالک مقتدر هستند.

راستی نظام تعلیم و تربیت چگونه باید باشد تا بشر از انحرافات اخلاقی و تربیتی مصون بماند؟
 امروزه با این که پیشرفت در زمینه علوم و فناوری بسیار است. اما تزلزل و انحطاط انسان‌ها روز به روز بیش‌تر شده است.
 در حقیقت همه این‌ها به سبب نداشتن جهان بینی صحیح از خدا، هستی و انسان است؛ و عدم آگاهی از مکتبی که مبانی، اصول و روش‌های تعلیم و تربیت آن درست باشد. جامعه‌های بشری روز به روز به رغم پیشرفت در علوم تجربی و مانند آن، سیر نزولی دارند و کمال و ترقی معنوی انسان‌ها به سمت تباهی و فساد کشیده شده است.

بنابراین، اگر می‌خواهیم انسان واقعی باشیم و دچار گرفتاری‌های تربیتی نشویم و اگر می‌خواهیم راه و روش درستی در تربیت فرزندان داشته باشیم و یک مربی کامل و اسوه برای دیگران باشیم که توانایی تربیت فرزندان خود و انسان‌های دیگر را داشته باشیم، باید به مکتب تربیت اسلامی تمسک کنیم و از کتاب قرآن و پیامبر گرامی ﷺ و اهل بیت علیهم‌السلام پیروی کنیم.

قرآن کریم کتابی است که برای تحول و تربیت بشر نازل شده و هم چون ستاره‌ای درخشان در میان امت‌های اسلامی بوده و به زندگی انسان‌ها معنا بخشیده و الهام بخش تفکرات سازنده و ارزش‌های والایی بوده است که تمام متفکران و مربیان راستین از سرچشمه زلال این کتاب سیراب شدند.

کتابی که فقط به عنوان موعظه‌گر و بیان‌کننده مسائل نظری و ذهنی برای انسان‌ها نیست؛ بلکه در هر زمانی که می‌خواسته ارزشی را بیان کند، با نشان دادن امور عینی و مصداقی، صراحت و واقعیت‌گرایی خود را به اثبات رسانیده و همواره فضایل و نیکی‌ها را با نشان دادن الگوهای برجسته، معرفی کرده و با شرح و تفسیر معصومین (علیهم‌السلام) به اکمال و اتمام رسیده است.

ما در این پژوهش به خواست و لطف خداوند به بررسی نکات نظری و عملی تعلیم و تربیت اسلامی خواهیم پرداخت و به این پرسش‌ها پاسخ خواهیم گفت:

✓ اهداف و مراحل تعلیم و تربیت اسلامی چه مواردی هستند؟

✓ حقوق فرزندان از نگاه اسلام چیست؟

✓ چه عواملی باعث انحراف، فساد و تباهی یک جوان می‌شود؟

✓ چه مسائلی جزء مشکلات جوان به حساب می‌آید و مانع تربیت او می‌شود؟

✓ روش صحیح در تربیت فرزند و به خصوص جوان چیست؟

با پاسخ به این پرسش‌ها به یاری خداوند متعال توانایی انجام نکات و دستورات کاربردی و عملی تربیت اسلامی را داشته باشیم و خود و محیط زندگی خود را آماده مدینه فاضله‌ای کنیم که با ظهور آخرین جانشین پیامبر خدا ﷺ؛ یعنی امام مهدی (علیه‌السلام) سراسر گیتی دارای اخلاق و تربیت حقیقی اسلامی خواهد شد، إن شاء الله.

قم، تابستان ۱۳۹۲

سُهرِ مطیعی طالقانی